

talmi struktúráját, amely meghatározza világunk alapvető folyamatait.” A globalizációs erőltetett menetet tehát nem a nemzetek, nem az államok irányítják avagy terelgetik, hanem egyedül a gazdasági és a pénzügyi szervezetek érdekei. Ezek a szervezetek a reneszánsz kora óta folyamatosan tépik fel azt az egykor mindent átható (tradicionális) kulturális szövetet, amely még egy természetbe illeszkedő embervilággal számolt. Bogár László elméletének nézőpontjából a történelmi tények jelentései és értékhangsúlyai gyökeresen megváltoznak. Az európai (illetve euro-amerikai) civilizáció „felemelkedésének” háttéréből az összes többi földrészt és nagykultúra „brutális” lepusztítása és kirablása ordít az olvasó felé. Vajon képesek lesznek-e a győzők szembenézni jóléltük és hatalmi helyzetük morális hordalékával? Vajon képesek lesznek-e arra, amire eddig soha: „konstruktív tanulással” megújítani önmagukat? Avagy megvárják, míg a lét felsértett két köre – „Isten *lakhelye* (a külső természet)” és „Isten *képmása* (az ember)”, amit „nyersanyaglelőhelyé és munkaerővé degradáltak” – a maga gigantikus energiáival előtörve igazságot oszt?

Logikusan csak olyan intézményszervező politikai irány képes választ adni a globalizáció nagy kihívására, amely a szentséget az őt megillető pozícióba helyezi, a természetes létszervező hatalmakat – a

lelket, a családot, a közösségeket – pedig megerősíti. Bogár László úgy látja, hazánkban az Orbán-kormány először ösztönösen, aztán egyre tudatosabban indult el egy efféle alternatív modell irányába. Nem véletlen tehát, hogy a rejtőzködő világhatalom – látható képviselőin keresztül – oly dühödten támadja mind a mai napig.

FODOR MIKLÓS

(*Osiris Kiadó, Budapest, 2003,*
447 oldal, 2880 Ft)

PAP GÁBOR:

Mag hó alatt – Télutón

1984-ben kiállítás nyílt New Yorkban: Klee, Picasso, Gauguin és mások művei mellett a törzsi, „naív”, „primitív” művészet olyan alkotásai jelentek meg a kiállítóteremben, melyek emezeket inspirálták. A kétféle „anyag” nem különült el egymástól, hangsúlyozva, hogy az sem történetileg, sem esztétikailag nem elválasztható.

1976-ban Pap Gábor egyfajta „virtuális galéria” anyagát tette közzé a Művészet folyóiratban. A hazai magasművészet nagyjai (Zichy Mihály, Hollósy Simon, Borsos József, Rippl-Rónai József, Vajda Lajos) mellett a kortárs (19. századi) magyar népművészet alkotásait közöl-

te, világosan jelezve: ez az alkotás- és kifejezés mód semmiképpen sem maradhat ki a nemzeti művészet történetéből, sőt *jelentősége* meghatározóbb.

A *Mag hó alatt – Télutón* a művészet- és kultúrtörténész szerző egybegyűjtött tanulmányainak második kötete; ez is, akárcsak az első *Hazatalálás*, a hetvenes évek derekától született írásokat tartalmazza. Sajátos, szokatlan, sőt meghökkentő kép rajzolódik ki ezekben kultúránk mitikus-archaikus gyökereiről. Pap Gábor különbséget tesz a jelzés három típusa közt. Az első a szervesen és önkényes *jel* (saussure-i értelemben); a második az archaikus kultúrák fő információhordozója, az élőlények belső összefüggéseinek mintájára szervesnek és egyetemesnek nevezhető *jelkép*; a harmadik a konkrét, egyedi élethelyzetet megjelenítő *életkép*. A szerző a magyar népművészet és egyéb archaikus kultúrák anyagának gondolatébresztő elemzése révén elsősorban e sajátos és összekötő középső kategória ma kevéssé értett működését mutatja be tanulmányaiban.

A jelképek közt a kozmikus jelképek kiemelt helyet foglalnak el. Ezeket bizonyos szemszögből ismertté tette az asztrológia divatja. Pap Gábor szemléletében ezek is sajátosan – archaikus módon – értelmeződnek. E szemléletet talán kozmo-teológiának lehetne nevezni. A kozmikus jelképek (a zodiákus, a

Tejút, a csillagok és bolygócsillagok stb.) a világra teremtő módon ügyelő embernek magáról a teremtésről, vagyis az isteniről való tudását világítják meg. Könyvében meghökkentő példákat hoz arra, hogy a természetes fény járása hogyan „olvassa” ezeket a jelképeket. Ma már nem meglepetés, hogy Stonehenge vagy a piramisok konkrét csillagászati megfigyelésre is alkalmasak, de meglepő lehet, hogy egy kalotaszegi parasztház vagy a veleméri templom (csekély számú épségben maradt építészeti emlékünkné) „működése” ezekhez sokban hasonlítható.

Pap Gábor könyve a magyar műveltség – képzőművészet – hat pillérére épül. Ezek: a nagyszentmiklósi kincs, a Szent Korona, a veleméri templom, a festett kazettás templomi mennyezetek, a magyar népművészet és Csontváry festésze. Már ezen a listán látszik: a szerző nem osztja a hagyományos művészettörténet szemléletét. A nagyszentmiklósi kincs és a Szent Korona keletkezése vitatott, a magyar népművészet pedig ma sem tartozik a magasművészet vonulatába. A külső szemlélő e felosztást önkényesnek tarthatja. Mégis, éppen ezek az elemzések a könyv legmélyebbre hatoló írásai. Ugyanakkor nem lehet elhallgatni: szemlélete messzemenően tabutörő, és gyakran meglehetősen éles dilemma elé állítja olvasóit. Ezt nemcsak az okozza, hogy észrevételei nem állnak feltétlenül össz-

hangban az egyes szaktudományok megállapításaival, hanem az is, hogy olyan interdiszciplináris megközelítést alkalmaz (pl. egységben kezeli a folklór és a tárgyi néprajz, a művésztörténet, a kultúrtörténet és a történettudomány anyagát), amely nálunk nem megszokott – nagy kérdés szerintem, mit kezd majd kérdésfelvetéseivel hosszú távon az adott tudományterületek szakmai diszkurzusa. Meglehetősen kidolgozatlan, illetve feszültségekkel terhes e szemlélet ideológiai háttére is: a kozmo-teológia mibenléte és annak az egyetemes emberi életvilágban (társadalomszervezésben, művelődésben, ideológiában) betöltött szerepe csak a legutóbbi időben lett értelmezés tárgya (elsősorban Mircea Eliade és Jan Assmann révén). De mi lehet izgalmasabb és tekervényesebb, mint a gondolkodás több ezer éves kalandja?

WEÉRY IMRE

(*Püski Kiadó, Budapest, 2003, 592 oldal, 3960 Ft*)

KUBASSEK JÁNOS:

A Himalája magyar remetéje

Kőrösi Csoma Sándor a magyar művelődéstörténet emblematikus alakjai közé tartozik, Apáczai Csere

Jánossal, Tótfalusi Kis Miklóssal együtt. Ők ketten nyugati tanulmányok után tértek vissza hazájukba, Erdélybe, amely önmagában is különleges helyet foglal el a magyar nyelvterületen belül, s próbálták meghonosítani a szabadabb nyugati szellemet; míg Kőrösi Csoma elhagyva szülőföldjét keletre indult, az őshaza keresésére, mintegy a nyugat képviselőjében. Szívós kitartása, céltudatossága, tudományos eredményei kiérdemelték az utókor tiszteletét, annak ellenére, hogy a körülmények elhatározásának megváltoztatására kényszerítették, s a magyarság eredetének felderítése helyett a tibetológia egyik jelentős alakjává lett. Életcéljai kudarcát azonban ő is úttörő művekkel haladta meg, mint Apáczai a *Magyar Enciklopédiájával*, Tótfalusi pedig *Biblia*-kiadásaival...

A gazdag szakirodalomban, amelyről a kötet végén található bibliográfia ad tájékoztatást, az utóbbi idők legjelentősebb Kőrösi Csoma-ismerőjévé lépett elő e kötet szerzője, aki a geográfia elkötelezett szerelmeseként a már felkutatott, összegyűjtött tényeket, adatokat minden esetben egyezteteti, ütközteti saját, személyes élményeivel. Miután több alkalommal bejárta a székely utazó vándorlásának állomásait, könyvében a személyes elkötelezettség nyomán kibontakozó és elmélyülő egyéni szándék ábrázolására törekszik.

A kisiskolásra nyilván hatással voltak a székely ősmondák és a ma-